

Česká republika
NÁLEZ
Ústavního soudu

Jménem republiky

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy Ludvíka Davida (soudce zpravodaj) a soudců Kateřiny Šimáčkové a Vojtěcha Šimíčka ve věci ústavní stížnosti stěžovatele **J. N.**, t. č. ve věznici, právně zastoupeného JUDr. Ivo Bubrjakem, advokátem se sídlem Soudní 1293/14, Kroměříž, proti rozsudku Krajského soudu v Brně – pobočky ve Zlíně ze dne 15. 1. 2015 č. j. 69 T 21/2014-702, rozsudku Vrchního soudu v Olomouci ze dne 21. 3. 2016 č. j. 2 To 18/2015-1034 a usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. 8. 2016 č. j. 7 Tdo 983/2016-49, za účasti **Nejvyššího soudu, Vrchního soudu v Olomouci a Krajského soudu v Brně - pobočky ve Zlíně** jako účastníků řízení a **Nejvyššího státního zastupitelství a Vrchního státního zastupitelství v Olomouci** jako vedlejších účastníků řízení, takto:

I. Rozsudek Krajského soudu v Brně – pobočky ve Zlíně ze dne 15. 1. 2015 č. j. 69 T 21/2014-702 ve výroku o trestu odnětí svobody uloženém obžalovanému J. N., rozsudek Vrchního soudu v Olomouci ze dne 21. 3. 2016 č. j. 2 To 18/2015-1034 ve výroku IV. v části, podle níž zůstává nezměněn výrok rozsudku soudu prvního stupně o uložení trestu odnětí svobody témuž obžalovanému, a usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. 8. 2016 č. j. 7 Tdo 983/2016-49, se ruší, neboť jimi byla porušena práva stěžovatele na spravedlivý proces zaručená čl. 36 odst. 1, čl. 37 odst. 3 a čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod.

II. Ve zbytku se ústavní stížnost odmítá.

O d ů v o d n ě n í

I.

Průběh předchozího řízení a stížnostní námítky

1. Stěžovatel se ústavní stížností ve smyslu § 72 odst. 1 písm. a) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o Ústavním soudu“), domáhá zrušení v záhlaví uvedených rozhodnutí obecných soudů, a to pro porušení základního práva na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), čl. 37, čl. 39 a čl. 40 Listiny, jakož i čl. 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. Ústavní soud dodává, že stěžovatel zahrnul do výčtu napadených rozhodnutí, a to bez jakéhokoli odůvodnění, další dvě rozhodnutí obecných soudů, jež však byla v průběhu řízení zrušena či pozbyla procesní účinnost (viz rekapitulace v bodě 4 níže); proto Ústavní soud neučinil tato rozhodnutí předmětem svého přezkumu.

2. Rozsudkem Krajského soudu v Brně - pobočky ve Zlíně ze dne 15. 1. 2015 sp. zn. 69 T 21/2014 byl stěžovatel uznán vinným zločinem loupeže podle § 173 odst. 1, 2 písm. b) zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „trestní zákoník“), a byl odsouzen podle § 173 odst. 2 trestního zákoníku k nepodmíněnému trestu odnětí svobody v trvání devíti let, pro jehož výkon byl podle § 53 odst. 2 písm. d) trestního zákoníku zařazen do věznice se zvýšenou ostrahou. Současně bylo rozhodnuto o náhradě škody. Kromě toho bylo tímtéž rozsudkem rozhodnuto také ohledně spoluobžalovaných J. G. (trest odnětí svobody v trvání osm let nepodmíněně) a L. H. (trest odnětí svobody v délce tří let s podmíněným odkladem na zkušební dobu čtyř let. Trestná činnost se podle obžaloby skládala ze dvou skutků – zločinů loupeže, z nichž první byl spáchán obžalovanými N., G. a H. jako spolupachateli, druhý pak prvními dvěma jako spolupachateli (v tomto případě přitížila stěžovateli těžká újma na zdraví způsobená poškozené). Soud prvního stupně však kvalifikoval jednání obžalovaných jako pokračující trestný čin podle § 116 trestního zákona a oba skutky se tak staly ve smyslu citovaného ustanovení dílčími útoky, když na celé jednání se pohlíželi jako na jeden skutek.

3. *První dílčí útok* spočíval v tom, že stěžovatel, J. G. a L. H. dne 30. 10. 2013 společně po předchozí vzájemné dohodě za použití zbraně přepadli pobočku České spořitelny, a. s. v Chropyni a odnesli si hotovost v celkové částce 43 000 Kč. *Druhý dílčí útok* pak spočíval v tom, že dne 3. 2. 2014 společně po vzájemné dohodě v úmyslu zmocnit se hotovosti, kterou u sebe měla poškozená A. H. jako zaměstnankyně směnárny, obžalovaný J. G. automobilem přivezl stěžovatele do obce Měrovice nad Hanou, kde stěžovatel použil proti poškozené násilí a při vzájemné šarvátce, kdy došlo k samovolnému výstřelu z plynové pistole bez zranění poškozené, způsobil poškozené tržnou ránu o délce 5 cm ve vlasové části temene hlavy s nutností chirurgického ošetření, oděrky a zhmožděliny na dolních i horních končetinách a posttraumatickou stresovou poruchu přetrvávající do současnosti.

4. O odvoláních, která podali stěžovatel proti všem k němu se vztahujícím výrokům, obviněný J. G. proti výroku o trestu a státního zástupce proti výroku o vině stěžovatele v jeho neprospěch a proti výroku o trestu v jeho prospěch (ohledně J. G. proti výroku o vině a trestu v jeho neprospěch; obžalovaný H. odvolání nepodal a rozsudek vůči jeho osobě nabyl právní moci dne 20. 4. 2015), bylo rozhodnuto rozsudkem Vrchního soudu v Olomouci ze dne 21. 3. 2016 sp. zn. 2 To 18/2015 (šlo v pořadí již o jeho druhé rozhodnutí od odvolání). Z podnětu odvolání stěžovatele byl rozsudek Krajského soudu v Brně - pobočky ve Zlíně podle § 258 odst. 1 písm. b), f), odst. 2 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů (dále jen „trestní řád“), zrušen pouze ve výroku o náhradě škody a podle § 259 odst. 3 trestního řádu bylo nově rozhodnuto tak, že poškozená byla s nárokem na náhradu škody odkázána na řízení ve věcech občanskoprávních. Odvolání J. G. a státního zástupce byla podle § 256 trestního řádu zamítnuta. V ostatních výrocích zůstal rozsudek soudu prvního stupně nezměněn. Stěžovatel poté podal prostřednictvím obhájce v zákonné lhůtě dovolání, a to z důvodů uvedených v § 265b odst. písm. g), h), k), 1) trestního řádu. Nejvyšší soud však napadeným usnesením (opět již druhým v pořadí, viz záhlaví nálezu) dovolání stěžovatele odmítl podle § 265i odst. 1 písm. e) trestního řádu jako zjevně neopodstatněné.

5. V dovolání stěžovatel především namítal, že mu byl uložen trest na základě nesprávné aplikace trestních předpisů. Své námitky zakládal na tom, že mu státní zástupce v přípravném řízení i v obžalobě přiznal status spolupracujícího obviněného a soudy mu tento status neoprávněně odňaly. Kdyby mu ho ponechaly, mohl mu být uložen trest odnětí svobody pod dolní hranicí příslušné sazby s použitím § 58 odst. 4 trestního zákoníku.

6. Nejvyšší soud těmto námitkám nepřisvědčil. Konstatoval, že žaloval-li státní zástupce všechny tři obviněné pro zločin loupeže podle § 173 odst. 1, 2 písm. a) trestního zákoníku (přepadení pobočky České spořitelny v Chropyni) a obviněného J. G. a stěžovatele pro zločin loupeže podle § 173 odst. 1 trestního zákoníku (přepadení poškozené A. H.; u stěžovatele následně došlo podle důkazních zjištění ke změně kvalifikace též podle odst. 2 písm. b) pro způsobení těžké újmy na zdraví poškozené), pak označení stěžovatele za spolupracujícího obviněného podle § 178a odst. 1 trestního řádu není pro soud při právním posouzení skutku závazné.

7. Stěžovatel s posouzením otázky spolupracujícího obviněného obecnými soudy polemizuje. V ústavní stížnosti namítá, že nesprávným posouzením a výkladem pojmu organizované skupiny jako jedné z podmínek přiznání statusu spolupracujícího obviněného došlo k porušení jeho práva na spravedlivý proces. Zmíněný status mu byl krajským státním zástupcem přiznán a v souladu s ním stěžovatel v přípravném řízení i v řízení před soudem pravdivě a úplně vypovídal. Přesto mu soud prvního stupně postavení spolupracujícího obviněného odepřel. Kromě neposouzení skupiny pachatelů jako organizované a konstatování neúplnosti jeho doznání založil svůj závěr na tom, že stěžovatel již byl v minulosti opakovaně trestán a že oba zločiny navíc v konečné fázi realizoval. Nejsou-li soudy nijak vázány jeho postavením spolupracujícího obviněného, pak vlastně rozhodují proti očekávání obžalovaného a bez náležitých pravidel o odnětí tohoto statusu, přestože on sám trestnou činnost, i proti sobě, objasnil.

II.

Vyjádření účastníků a vedlejších účastníků řízení

8. K obsahu ústavní stížnosti si Ústavní soud vyžádal stanoviska účastníků a vedlejších účastníků řízení. Krajský soud v Brně k problematice spolupracujícího obviněného uvedl kromě konkrétních okolností případu, že podle jeho názoru soud není nijak vázán faktem, že byl obviněnému v přípravném řízení přiznán status spolupracujícího obviněného, stejně jako není např. vázán právní kvalifikací užitou v obžalobě či utajením identity svědka. Tyto otázky, které jsou otázkami právními, soud posuzuje zcela samostatně a stejně tak i posoudí, zda je obviněný spolupracujícím. Ustanovení § 58 odst. 4 trestního řádu předpokládá, že podle něj bude postupováno, pokud obviněný i v řízení před soudem podá úplnou a pravdivou výpověď; zde musí obžalovaný svými postoji potvrdit, že přiznání zmíněného statusu v přípravném řízení bylo na místě.

9. Nejvyšší soud považuje ústavní stížnost za nedůvodnou. V odůvodnění svého usnesení již dříve vysvětlil, proč nebylo možné obviněnému přiznat uvedený status. Proto nelze přisvědčit ani námitkám ve vztahu k uloženému trestu, neboť ty se opírají o předpoklad, že stěžovatel byl spolupracujícím obviněným.

10. Vrchní soud v Olomouci uvedl, že ústavní stížnost obsahuje námitky, které již byly vzneseny stěžovatelem v řádném opravném prostředku, a k nim se z hlediska zákonnosti vyslovil odvolací soud ve svém rozhodnutí.

11. Nejvyšší státní zastupitelství považuje ústavní stížnost za neopodstatněnou a napadené rozhodnutí Nejvyššího soudu za věcně správné.

12. Krajské státní zastupitelství v Brně se vzdalo postavení vedlejšího účastníka řízení a Vrchní státní zastupitelství se k věci nevyjádřilo.

13. Vyjádření zaslal Ústavní soud stěžovateli k replice. V ní stěžovatel opakovaně nesouhlasí s tezí, že soud není nijak vázán faktem přiznání statusu spolupracujícího obviněného již v přípravném řízení. Státní orgán na jednu stranu garantuje, že v případě spolupráce bude obviněnému uložen mírnější trest, na druhou stranu může tuto garanci jiný státní orgán negovat. Odpovědnost je tak přenesena na obviněného, který tento status přijal v dobré víře.

III.

Procesní podmínky řízení

14. Ústavní stížnost splňuje všechny zákonné náležitosti a podmínky pro její projednání, které stanoví zákon o Ústavním soudu. S ohledem na obsah ústavní stížnosti dospěl Ústavní soud k závěru, že není nutné nařizovat ústní jednání, neboť od něho nelze očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

IV.

Právní posouzení

15. Ústavní soud po přezkoumání obsahu napadených rozhodnutí, připojeného trestního spisu a posouzení námitek stěžovatele dospěl k závěru, že ústavní stížnost je zčásti důvodná.

16. Ústavní soud vždy připomíná, že zásadně není oprávněn zasahovat do rozhodovací činnosti obecných soudů, neboť není vrcholem jejich soustavy, ale zvláštním soudním orgánem ochrany ústavnosti (srov. čl. 81, čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy). Zásadně mu tedy nepřísluší přehodnocovat skutkové a právní závěry obecných soudů a neposuzuje proto obvykle ani jejich aplikaci a interpretaci podústavního práva, nejde-li o otázky ústavněprávního významu. Do rozhodovací činnosti obecných soudů je Ústavní soud oprávněn zasáhnout jen tehdy, jestliže by postup těchto orgánů byl ve výše uvedených směrech natolik excesivní, že by překročil meze ústavnosti.

IV. a) institut spolupracujícího obviněného – obecná východiska

17. Podle § 178a trestního řádu platí, že „v řízení o zločinu může státní zástupce v obžalobě označit obviněného za spolupracujícího, jestliže obviněný

a) oznámí státnímu zástupci skutečnosti, které jsou způsobilé významně přispět k objasnění zločinu spáchaného členy organizované skupiny, ve spojení s organizovanou skupinou nebo ve prospěch organizované zločinecké skupiny, a zaváže se podat jak v přípravném řízení, tak i v řízení před soudem úplnou a pravdivou výpověď o těchto skutečnostech,

b) dozná se k činu, pro který je stíhán, přičemž nejsou důvodné pochybnosti o tom, že jeho doznání bylo učiněno svobodně, vážně a určitě, a

c) prohlásí, že souhlasí s tím, aby byl označen jako spolupracující obviněný,

a považuje-li státní zástupce takové označení za potřebné vzhledem k povaze trestného činu, k jehož objasnění se obviněný zavázal, a to i s přihlédnutím k trestnému činu uvedenému v doznání obviněného, k osobě obviněného a k okolnostem případu, zejména zda a jakým způsobem se obviněný podílel na spáchání trestného činu, k jehož objasnění se zavázal a jaké následky svým jednáním způsobil.“

18. Institut spolupracujícího obviněného byl do trestního řádu zakotven zákonem č. 41/2009 Sb. účinným od 1. 1. 2010. Jeho úprava byla za účelem zvýšení efektivity novelizována zákonem č. 193/2012 Sb., který nabyl účinnosti dnem 1. 9. 2012. Novelou došlo k rozšíření osobního rozsahu institutu z „řízení o zvlášť závažném zločinu“ na „řízení o zločinu“. Institut obecně slouží k odhalování závažné kriminality organizovaného charakteru v případech, kdy by bylo značně ztíženo získání klíčových důkazů jiným způsobem. K doznání je obviněný motivován benefitem, jímž je možnost snížení trestu nebo dokonce upuštění od potrestání.

19. Navazujícím je pak ustanovení § 58 odst. 4 trestního zákoníku, podle něhož „soud sníží trest odnětí svobody pod dolní hranici trestní sazby pachateli označenému jako spolupracující obviněný, jsou-li splněny podmínky stanovené v § 178a odst. 1 trestního řádu a podal-li spolupracující obviněný jak v přípravném řízení, tak v řízení před soudem úplnou a pravdivou výpověď o skutečnostech, které jsou způsobilé významně přispět k objasnění zločinu spáchaného členy organizované skupiny, ve spojení s organizovanou skupinou nebo ve prospěch organizované zločinecké skupiny, a přitom vezme v úvahu povahu trestného činu uvedeného v jeho doznání v porovnání se zločinem spáchaným členy organizované skupiny, k jehož objasnění přispěl, dále význam takového jeho jednání, osobu pachatele a okolnosti případu, zejména zda a jakým způsobem se podílel na takovém zločinu, k jehož objasnění se zavázal, a jaké následky svým jednáním případně způsobil.“

20. K postupu podle § 58 odst. 4 trestního zákoníku tedy nestačí pouze označení spolupachatele, u něhož se zvažuje mimořádné snížení trestu, za spolupracujícího obviněného. Soud musí zvážit úplnost a pravdivost jeho doznání, splnění podmínky organizované skupiny při spáchání trestné činnosti i povahu a závažnost zločinu; význam má též charakteristika osoby pachatele a okolností případu, zejména vztah zločinu spolupachatele k rozsahu celého zločinu, k jehož objasnění svým doznáním přispěl. Sumarizace všech těchto úvah vede soud k závěru, zda či v jaké výši je namíste mimořádné snížení trestu odnětí svobody. Při srovnání obsahově takřka paralelních úprav institutu spolupracujícího obviněného podle § 178a trestního řádu a mimořádného snížení trestu odnětí svobody podle § 58 odst. 4 trestního zákoníku přitom představují podmínky úplného a pravdivého doznání a organizované skupiny *essentialia*, zatímco

ostatní kritéria, uvozená výrazy „s přihlédnutím“ či „přitom vezme v úvahu“, se zdají být doplňujícími. Trestní soudy však (viz též rozhodnutí citované níže) hodnotí všechny tyto podmínky v podstatě rovnocenně.

21. Podle Nejvyššího soudu označil-li státní zástupce v obžalobě obviněného „za spolupracujícího obviněného ve smyslu § 178a trestního řádu, takové jeho stanovisko nemohlo být pro soud ve věci rozhodující závazné. Podle § 58 odst. 4 trestního zákoníku totiž soud může snížit trest odnětí svobody pod dolní hranici trestní sazby pachateli označenému jako spolupracující obviněný, který splnil stanovené podmínky ... Z citovaného ustanovení § 58 odst. 4 trestního zákoníku tedy mimo jakoukoliv pochybnost vyplývá, že soud je povinen zvážit veškeré okolnosti významné pro jeho aplikaci samostatně, nezávisle na předchozím názoru státního zástupce“ (viz usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. 9. 2015 sp. zn. 8 Tdo 661/2015).

22. Předtím než státní zástupce obviněného označí jako spolupracujícího, vyslechne ho zejména k obsahu jeho doznání i k tomu, zda si je vědom důsledků svého postupu. Před výslechem státní zástupce obviněného poučí o jeho právech, o podstatě označení za spolupracujícího obviněného, o povinnosti setrvat na svém doznání a dodržet své závazky uvedené v § 178a odst. 1 trestního řádu a také o tom, že pokud obviněný v přípravném řízení nebo v řízení před soudem poruší své závazky, nebude nadále považován za spolupracujícího obviněného (§ 178a odst. 3 trestního řádu).

23. Doznává-li se obviněný ke spáchání zločinu, může zajisté spolu s obhájcem zvažovat možnost využití institutu spolupracujícího obviněného. Tak může učinit v případě, že obhájce pečlivě posoudí, zda jsou splněny podmínky uvedené v § 178a trestního řádu. Spáchal-li však obviněný zločin, jenž se může ukázat jako závažnější než ten, k jehož objasnění chce přispět, měl by mu obhájce vysvětlit, že jeho eventuelní označení za spolupracujícího obviněného nemusí být soudem respektováno (podrobněji Vantuch, P. *Trestní řízení z pohledu obhajoby*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 415). Obviněný si také po důkladné instrukci ze strany obhájce musí být vědom, že pokud takto spolupracuje s orgány činnými v trestním řízení, upřednostňuje zájem na objasnění zločinu před zájmem na vlastní obhajobě.

IV. b) posouzení konkrétní organizované skupiny

24. Organizovanou skupinou se rozumí skupina více osob, v níž dojde k určité dělbě úkolů mezi jednotlivými pachateli. Jejich činnost se pak vyznačuje plánovitostí a koordinovaností, což zvyšuje pravděpodobnost úspěšného provedení trestného činu. Tím jsou umocněny škodlivé dopady trestného činu na společnost. Skupina nemusí mít trvalejší charakter a tímto způsobem lze spáchat i jen ojedinělý, jednorázový trestný čin. Nevyžaduje se výslovné přijetí za člena skupiny nebo výslovné přistoupení ke skupině; stačí, že se do ní pachatel včlenil a aktivně se na její činnosti podílel. Tomu, aby pachatel spáchal trestný čin jako člen organizované skupiny, nebrání skutečnost, že se nepodařilo zjistit totožnost všech členů organizované skupiny. Postačí, bylo-li zjištěno, že mezi nejméně třemi pachateli vzájemně spolupracujícími došlo k součinnosti při realizaci trestné činnosti, která vykazuje takovou míru plánovitosti průběhu a tomu odpovídající koordinaci úkolů jednotlivých osob, že zamýšleného cíle může být dosaženo snáze a spolehlivěji (srov. např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 8. 12. 2010 sp. zn. 8 Tdo 940/2010).

25. Z popisu prvního z obou dílčích útoků ve výrokové části rozsudku prvostupňového soudu není zřejmé, proč by součinnost všech tří obžalovaných neměla být v tomto případě posuzována jako spáchání zločinu organizovanou skupinou. Všichni tři jednali „*po předchozí vzájemné dohodě*“; obžalovaný G. upřesňoval úkony všech tří, stěžovatel loupež realizoval v interiéru banky a obžalovaný H. oba zajišťoval jako řidič automobilu zaparkovaného ve vedlejší ulici, přičemž po odjezdu z místa činu se všichni tři rozdělili o uloupenou hotovost.

26. Podle důkazních zjištění si soud postavil najisto účast obžalovaného H. ve skupině, když také zjistil, že tento obžalovaný byl prostředníkem mezi oběma dalšími a zúčastnil se všech společných schůzek. Poté však dospěl k závěru, že kvalifikace součinnosti skupiny jako organizované by vyžadovala „*vyšší míru organizovanosti*“; odkazuje se na průběh útoku spoluobžalovaných na místě samém a též obecně na judikaturu, jež se však vztahuje k organizované skupině zločinecké (nikoli tedy výše zmiňované). O jakou vyšší míru organizovanosti by konkrétněji mělo jít, není z odůvodnění rozsudku zřejmé.

IV. c) úplnost a pravdivost doznání stěžovatele

27. Soud prvního stupně v odůvodnění rozsudku konstatuje, že uznání statusu spolupracujícího obviněného u stěžovatele nelze dovodit také pro nesplnění podmínky významného přispění jeho doznání k objasnění trestné činnosti. Obžalovaný N. měl vypovídat „*v průběhu řízení rozporně o úloze obžalovaného H. při páčání trestné činnosti, a nebylo tedy možno za použití jeho výpovědi učinit ve vztahu k H. jednoznačný závěr z hlediska jeho viny*“. Tomuto odůvodnění však nelze přiznat dostatečnou přesvědčivost, neboť v něm abscentuje skutková konkretizace výtky soudu.

28. Ústavní soud k tomu dodává, že odvolací soud v rozsudku ze dne 21. 3. 2016 konstatoval odlišný a opět lakonicky podaný důvod, proč nemělo být doznání stěžovatele úplné a pravdivé. Podle něj obžalovaný „*možná i s ohledem na jistou taktiku své obhajoby či svoji osobnostní charakteristiku, zejména ve fázi řízení u soudu neuvedl beze zbytku všechny okolnosti věci a rovněž okolnosti zranění poškozené A. H. [zkráceno ÚS]. Současně je nutno uvést, že obžalovaný J. N. u hlavního líčení ke skutku pod bodem 2) odmítl vypovídat, poté byla jeho výpověď z fáze přípravného řízení na č. l. 391-394 spisu podle § 207 odst. 2 trestního řádu čtena.*“

29. Ústavní soud k tomu podává z obsahu trestního spisu následující vysvětlení: Dokazování při hlavním líčení bylo rozděleno na výsledky a další důkazy zvlášť k prvnímu a poté ke druhému útoku. Ke druhému útoku [viz odkaz na bod 2) obžaloby v citaci výše] probíhalo hlavní líčení dne 22. 9. 2014 a dostavili se k němu obžalovaní N. (propuštěn z vazby již v přípravném řízení pod probačním dohledem), G. (eskortován z vazební věznice) a posléze k podmíněnému trestu odsouzený H. Po sdělení předmětu dokazování požádal státní zástupce, aby byl obžalovaný N. vyslechnut jako první vzhledem ke svému statusu spolupracujícího obviněného. Poté, co byl vyzván k výpovědi, tento obžalovaný prohlásil, že „*k věci dnes nebudu vypovídat*“. Jeho obhájce k tomu dodal, že důvodem je „*nějaký konflikt na chodbě*“. Následovalo výše zmíněné čtení výpovědi obžalovaného z přípravného řízení. Reakcí státního zástupce bylo prohlášení, že základní podmínky statusu spolupracujícího obviněného momentálně plněny nejsou a že si vyhrazuje pro další průběh řízení právo „*hledět nebo nehledět*“ na obžalovaného jako na spolupracujícího obviněného. Na to vyslýchaný uvedl, že to, co vypověděl na policii, je pravda, a následovala spontánní část jeho

doznání k bodu 2) obžaloby. Obžalovaný poté odpovídal na dotazy státního zástupce i dotazy další a doplnil, že „*neví o tom, že by před zahájením trestního stíhání vypovídal jinak*“. Sporným se však stal jeho popis střetu s poškozenou, kdy uvedl, že si není vědom toho, jak došlo k jejímu zranění na hlavě a zejména věta „*Myslím si, že jsem do ní nekopal*.“ V závěrečné řeči setrval státní zástupce u označení stěžovatele jako spolupracujícího obviněného a alternativu mimořádného snížení trestu odnětí svobody představovalo podle něj uložení trestu při spodní hranici zákonné trestní sazby. Doznání stěžovatele tedy mohlo být úplné. Sporná je jeho pravdivost, ale závěr o ní měl být součástí odůvodnění rozsudku.

IV. d) význam statusu spolupracujícího obviněného pro jeho procesní práva

30. V daných souvislostech je třeba připomenout, že ustanovení čl. 40 odst. 4 Listiny, podle něhož má obviněný právo odepřít výpověď, jehož nemůže být žádným způsobem zbaven, implikuje též privilegium obviněného nezhoršovat své procesní postavení (procesní nauka tu souhrnně hovoří o zásadě *nemo se ipsum accusare*). Zmíněné privilegium dostává dokonce dílčí přednost před účelem trestního řízení, spočívajícím podle ustanovení § 1 odst. 1 trestního řádu ve spravedlivém potrestání pachatele, byl-li trestný čin jím spáchaný náležitě zjištěn. Jinak vyjádřeno, obviněnému zůstává jeho privilegium zachováno, i kdyby to mělo vést podle konkrétní procesní situace k důkazní nouzi.

31. Přijetím statusu spolupracujícího obviněného se obviněný tohoto privilegia vzdává. Svým úplným a pravdivým doznáním dává průchod zájmu společnosti na objasnění věci před možnostmi své vlastní obhajoby. Činí tak na základě své svobodné vůle. Nicméně tento postoj je podložen očekávaným, byť nenárokovým benefitem v podobě mimořádného snížení trestu odnětí svobody. Ve světle tohoto procesního stavu nabývá rozhodnutí státního zástupce o přiznání (označení) statusu spolupracujícího obviněného trestně stíhané osobě zvláštního významu. Ten nelze negovat konstatováním, že označení za spolupracujícího obviněného není pro soud závazné. Jistěže není závazné pro konečné rozhodování o vině a striktně vzato ani o trestu. Nelze však popřít jeho *procesní závaznost vůči obviněnému pro celý průběh řízení*. I přes náročné podmínky, které musí obviněný splnit podle ustanovení § 178a trestního řádu, není celý průběh trestního řízení jen „jednosměrnou cestou“ kontroly, zda je obviněný průběžně plní.

32. Procesní postavení spolupracujícího obviněného se v průběhu trestního řízení mění, což většinou nelze zaznamenat ve fázi přípravného řízení. Tam obviněný obvykle nemusí mít důvod na svém doznání cokoli měnit. Zákon však ukládá spolupracujícímu obviněnému podat úplnou a pravdivou výpověď o relevantních skutečnostech „*jak v přípravném řízení, tak i v řízení před soudem*“. Obviněný (obžalovaný) tedy musí být ve svém doznání obsahově konzistentní. Mění se pozice dalších subjektů. Ze státního zástupce jako *domini litis* v řízení přípravném se stává před soudem procesní strana. Soud, jemuž byla v přípravném řízení vyhrazena jen některá zásadní rozhodnutí, se stává posuzovatelem dodržování podmínek spolupracujícím obviněným.

33. Má-li být v kontextu rozložení sil v řízení před soudem dodrženo právo obžalovaného na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 a následujících Listiny, musí být respektovány principy rovnosti zbraní a kontradiktornosti řízení. Rovnost zbraní znamená, že každá ze stran má možnost obhajovat svou věc za podmínek, které ji z pohledu řízení jako celku podstatným způsobem neznevýhodňují vzhledem

k protistraně (*Nideröst-Huber proti Švýcarsku*, rozsudek ESLP ze dne 18. 2. 1997, č. 18990/91, § 23). Princip kontradiktornosti je vnímán jako zajištění příležitosti ovlivnit svými návrhy a argumenty úvahy soudu o celém předmětu řízení i o veškerých jeho dílčích částech (Baňouch, H. in Wagnerová, E., Šimíček, V., Langášek, T., Pospíšil, I. a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2012, s. 797, b. 30 an.).

34. Pro nyní posuzovanou věc to znamená, že obžalovaný je oprávněn – srovnatelně s postulátem znát aktuální právní kvalifikaci svého činu (viz níže) – průběžně znát zásadní právní náhled soudu na svůj status spolupracujícího obviněného v případě, že by na jeho straně nastala (i potenciální) změna v plnění zákonných podmínek tohoto statusu. V případě takové změny musí mít obžalovaný zachovánu možnost změnit svou procesní obranu. Obviněný, resp. obžalovaný má totiž slovy zákona právo být „v každém období řízení vhodným způsobem a srozumitelně poučen o právech umožňujících mu plné uplatnění obhajoby“ (§ 2 odst. 13 trestního řádu). V rámci takto vytyčené procesní zásady, jež má nepochybně i širší ústavní rozměr, je třeba vnímat i konkretizující ustanovení § 190 odst. 2 a navazující § 225 odst. 2 trestního řádu. Podle nich je povinností soudu v průběhu hlavního líčení, resp. ještě před vynesením rozsudku upozornit obviněného na případnou možnost odchýlného (přísnějšího) postihu skutku a poskytnout mu možnost k vyjádření, ve druhém případě navíc na žádost obžalovaného též dodatečnou lhůtu k přípravě obhajoby spolu s odročením hlavního líčení za tímto účelem. Je-li obžalovaný označen jako spolupracující obviněný a soud během hlavního líčení dospěje k závěru, že mu tento status nepřizná, pak nastává situace obdobná jako u odlišné právní kvalifikace skutku a měl by následovat i obdobný postup soudu.

35. Průběh řízení před soudem prvního stupně nesvědčí o řádném dodržení takového postupu. Stěžovatel byl označen jako spolupracující obviněný již při započetí svého trestního stíhání - a o tom, že jím není, se dozvěděl až z odůvodnění rozsudku ve věci samé.

V. Závěry

36. Na případu nyní projednávaném je patrna kontroverznost aplikace institutu spolupracujícího obviněného, a to jak *ad hoc*, tak i v obecné rovině.

37. Označení obviněného za spolupracujícího je v rukou státního zástupce, který musí minimalizovat alternativu, podle níž by disproporčně a bez dostatečných procesních i hmotněprávních důvodů preferoval společenský zájem na objasnění trestné činnosti na úkor práv obviněného. V posuzované věci bylo od počátku zřejmé, že osoba obviněného a okolnosti provedení obou útoků budou významnou součástí úvah soudu o vině a trestu. Jestliže k tomu přistoupily z hlediska Ústavního soudu nedostatečně odůvodněné závěry (zejména) soudu prvního stupně o nesplnění podmínky organizované skupiny a o neúplném doznání stěžovatele, pak je otázkou, zda se aplikace institutu spolupracujícího obviněného neobrátila v posuzované věci proti svému účelu.

38. Součástí ústavních garancí spravedlivého procesu je právo na řádné odůvodnění rozhodnutí. Toto právo zaručuje, že účastník řízení dostane přiměřenou odpověď na své procesní aktivity, výkon spravedlnosti bude kontrolován veřejností a nebude arbitrární a že účastník získá podklad pro svá tvrzení pro případ podání opravného prostředku. Soud prvního stupně těmto požadavkům nedostál. Jeho odůvodnění nesplněných podmínek kvalifikace skupiny pachatelů jako organizované a jeho posouzení doznání stěžovatele

jako neúplného vykazuje znaky kusosti, nepřesvědčivosti a nesvědčí o řádné aplikaci ustanovení § 178a trestního řádu. Popsané vady odůvodnění rozsudku soudu prvního stupně znamenají porušení čl. 36 odst. 1 Listiny.

39. Ústavní soud konstatuje ve výroku nálezu také porušení čl. 37 odst. 3 a čl. 38 odst. 2 Listiny, do nichž jsou vtěleny principy rovnosti účastníků a kontradiktornosti řízení. Tyto principy byly porušeny absencí poučení daného soudem prvního stupně stěžovatelů o nepřiznání statusu spolupracujícího obviněného. Zdrojem úvah dokonce všech obecných soudů byly v tomto ohledu faktory osobnosti (trestní minulosti) stěžovatele a okolností spáchání zločinu. Soud prvního stupně mohl tedy stěžovatele tak či onak poučit již v momentu vědomosti o obsahu obžaloby. Také v průběhu hlavního líčení došlo podle obsahu spisu minimálně jednou k situaci, na niž reagoval-li státní zástupce, mohl tak učinit i soud. Vzhledem k významu poučení pro obžalovaného považoval Ústavní soud za svou povinnost vyslovit výrok o porušení těchto ústavních záruk i přesto, že pro průběh dalšího řízení před soudem prvního stupně po zrušení části jeho výroku nemá bezprostřední procesní význam.

40. Ústavní soud zrušil kromě výroku rozsudku soudu prvního stupně o trestu odnětí svobody uloženém stěžovatelům také obsahově odpovídající část výroku IV. rozsudku odvolacího soudu; tímto výrokem IV. bylo rozhodnuto, že v ostatních výrocích – tedy i ve výroku o trestu odnětí svobody uloženém stěžovatelům - zůstává napadený prvostupňový rozsudek nezměněn (stěžovatel byl se svým odvoláním úspěšný pouze tak, že byl zrušen výrok o náhradě škody poškozené A. H.). Zrušeno bylo též odmítavé usnesení dovolací instance. Ke kasačním výrokům bylo nezbytné přikročit již z povahy věci, neboť stěžovatelům musí zůstat po novém rozhodnutí soudu prvního stupně otevřena možnost podání opravných prostředků. Vyšší soudy navíc přisvědčily nosným důvodům soudu prvostupňového. Jen odvolací soud se snažil založit tezi o neúplném doznání na solidnější bázi.

41. Ke zrušení výroků o trestu bylo třeba přistoupit i přesto, že se Ústavní soud zaměřil v intencích ústavní stížnosti jen na sféru aplikace ustanovení § 178a trestního řádu. Bezprostřední spojení této problematiky se stanovením výměry trestu však dost dobře nelze popřít.

42. Obecné soudy jsou ve smyslu čl. 89 odst. 2 Ústavy vázány právním názorem Ústavního soudu.

43. Ústavní soud podle ustanovení § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu zčásti ústavní stížnosti vyhověl a rozhodnutí všech obecných soudů v popsáných výrocích nebo jejich části podle ustanovení § 82 odst. 3 písm. a) citovaného zákona zrušil. Stran zbylých výroků těchto rozhodnutí byla ústavní stížnost jako návrh zjevně neopodstatněný odmítnuta [§ 43 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu]. Ústavní soud současně neshledal důvod, proč by měl stěžovatelům přiznat náhradu nákladů jeho zastoupení v řízení (§ 83 odst. 1 zákona o Ústavním soudu).

Poučení: Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 7. srpna 2018

Ludvík David
předseda senátu